

VERSLAG INVENTARISATIE AMSTERDAMSE BOS 1972

Voorwoord:

Dit verslag is vermoedelijk het laatste van een dergelijke opzet. De 3 verslagen, die tot nu toe zijn verschenen, inclusief het onderhavige, moeten gezien worden in het kader van de gedachte, welke het VWG-bestuur sinds het voorzitterschap van A. Hartog heeft voorgestaan, n.l.: via een aantal inventarisaties in ieder geval een deel van de leden der VWG actief betrekken bij het uitwerken van de gegevens en niet alleen bij het veldwerk. Door het in 'commissie' uitwerken van de gegevens, de gedachten-uitwisseling daarbij en het in uitgebreide vorm verslag uitbrengen aan de overige leden, hoopte het bestuur de leden vertrouwd te maken met dit soort inventarisatie-verslagen en hen er langzamerhand van te doordringen, dat inventarisaties zonder allerlei noodzakelijk extra veldwerk, - als bijv. globale omschrijvingen van biotopen -, op den duur even weinig zeggen als het publiceren van pure cijferlijsten.

De leden, die afgelopen winter aan deze 'Inventarisatie-commissie' meewerkten (in alf. volgorde: mevr. J. Alberts, mej. A.C. Arntzen, mevr. J.E. Brinkers, mej. J.H.U. van Drooge, mevr. M.G.J. Geers en de HH. J.B. Buker, M. v.d. Berg, J.H.C. de Groot, A. Hartog, W. Haver, P. Scholten en K.A. Straatman), merkten bij de besprekingen al dat een poging om een simpele vraag op te lossen soms een onmogelijkheid werd door het ontbreken van allerlei gegevens, terwijl er toch consciëntieus geïnventariseerd was.

Reeds in het eerste verslag stond: "Ik hoop, dat ik anderen in de Vogelwerkgroep door mijn artikel inspireer om de stekken op te vatten, daar waar ik ze liet vallen". De bedoeling was (en is nog), dat leden zouden reageren op beweringen c.q. conclusies, die mogelijk niet helemaal steekhoudend waren, dan wel dieper op een probleemstelling in zouden gaan. De Commissie heeft hier zelf het een en ander aan gedaan.

Een voorbeeld hiervan moge het volgende zijn: in het verslag 1970 werden de biotopen van de nachtegaal in een vijftal categorieën verdeeld, en na bewerking van feiten-materiaal werd de hypothese opgesteld, dat de categorie "LK" (Laag bos met goed ontwikkelde Kruidlaag) bij de nachtegaal klaarblijkelijk meer in trek was dan de overige categorieën. In het verslag van 1971 werd duidelijk gemaakt, dat de indelings-eenheden van de categorieën verkeerd gekozen waren en dat dus de hypothese niet opging; tevens, dat de criteria zó grof gekozen waren, dat de biotopen altijd in een dergelijk schema pasten.

Nu echter de komende vijf jaren de leden van de VWG hoofdzakelijk betrokken zullen zijn bij het project "Avifauna West Nederland", en dus tevens bij het SOVON-Atlasproject, terwijl alleen de inventarisatie van de Noordkant gehandhaafd zal blijven, zal een dergelijke verslagvorm voorlopig achterwege blijven.

Voor de informatie, hoe deze inventarisatie tot stand kwam, wordt verwezen naar het Nieuwsbulletin nr. 10 van maart 1972, en naar blz. 13 van Mededelingenblad 10e jaargang nr. 4, waar een voorlopig resultaten-overzicht werd gepubliceerd. Om niet al te veel in herhalingen te vervallen zal regelmatig, zonder citering, verwezen worden naar de beide vorige inventarisatie-verslagen (zie lit. opgave). Begrippen, die thans niet nader omschreven worden, kunt U daar verklaard vinden.

Aan de inventarisatie werkten mee bovengenoemde leden van de Inventarisatie commissie (exclusief mevr. Alberts en de Hr. v.d. Berg), alsmede de HH. J.J.M. Andriese, L. Brussaart, L.S. Buurma, A. de Jong, F. de Jong en J. Reijnders.

Was het vorige verslag een min of meer nauwkeurige weergave van het besprokene binnen de Inventarisatie commissie, dit verslag zal er op sommige plaatsen vrij sterk van afwijken, omdat hier en daar het geheel min of meer afgerond diende te worden.

Inleiding:

De opzet van de inventarisatie was identiek aan die van de vorige jaren, nl. het gebied werd verdeeld in een aantal sectoren; in elke sector inventariseerde een aantal leden op toerbeurt, zodanig, dat volgens het roulatie-schema elke sector 16 maal zou worden geïnventariseerd. Op papier klopte altijd alles, maar de werkelijkheid zorgde vaak voor verrassingen, waardoor een gebied gemiddeld maar 10 maal per seizoen onder de loupe genomen werd. Alleen de Noordkant week steeds af: deze werd vele malen meer bezocht. Aangezien echter de Noordkant in 1972 niet in de groeps-inventarisatie betrokken was, valt dit aspect verder buiten beschouwing. Geïnventariseerd werd op zang-territoria.

De toevloed van informatie over de inventarisatie verschilt zo sterk van die van voorgaande jaren, en er zijn zulke kwantiteitsverschillen binnen het inventarisatie-gebied, dat allereerst nagegaan wordt in hoeverre er uniform betrouwbare resultaten uit kunnen ontstaan.

Op kaart 1 staan de oorspronkelijke grenzen van de inventarisatie-sectoren aangegeven. Het blijkt nu, dat een andere verdeling (zie kaart 2) ontstaat, wanneer uitgegaan wordt van de beschikbare informatie:

Tabel 1:

	<u>maart</u>			<u>april</u>			<u>mei</u>			<u>juni</u>			<u>TOTAAL</u>		
	<u>D</u>	<u>d</u>	<u>r</u>	<u>i</u>	<u>d</u>	<u>r</u>	<u>i</u>	<u>d</u>	<u>p</u>	<u>i</u>	<u>d</u>	<u>r</u>	<u>i</u>	<u>d</u>	<u>r</u>
A: (11)	13	21	7	18	25	10	7	11	5	6	6	2	44	63	24
B: (11)	6	8	4	10	15	6	8	9	6	3	3	2	27	35	18
C: (6)	7	8	2	10	14	3	7	8	4	3	3	1	27	33	10
D ₁ : (10)	6	9	6	10	14	10	9	9	7	2	2	1	27	34	24
D ₂ : (4)	6	7	7	6	6	6	4	4	4	1	1	1	17	18	18
E: (6)	7	8	5	7	8	8	4	5	5	2	2	1	20	23	19
F ₁ : (6)	9	11	2	11	13	4	2	2	1	4	4	4	26	30	11
F ₂ : (4)	3	3	3	2	2	2	1	1	1	3	3	3	9	9	9
X: (5)	9	9	2	7	7	0	1	2	0	1	1	0	18	19	2

Verklaring:

D = totaal aantal waarnemers.

d = aantal data waarop het gebied bezocht is.

r = aantal rapporten, welke een verslag behelzen van het bezoek aan het gebied. Een dergelijk rapport kan variëren van minimaal 1 waarneming tot maximaal een totale inventarisatie.

i = een rapport van een inventarisatietocht, waarbij tenminste 90 % van het gebied bezocht is.

Duidelijk blijkt uit tabel 1, dat gebied X onvoldoende bezocht is: alleen van de soorten, die vroeg in het jaar veel zingen (winterkoning en heggemus), is een indruk verkregen.

Duidelijk is ook, dat in alle gebieden het zwaartepunt in de eerste 2 maanden ligt. Soorten als wielewaal (eerste waarneming in 1972: 7 mei) en grauwe vliegenvanger (16 mei) hadden hierdoor al weinig kans om door de groepsleden voldoende te worden opgemerkt. Maximaal werden na 16 mei 1972 nog 4 inventarisatie-tochten gemaakt, dus in principe was er de mogelijkheid om de grauwe vliegenvanger nog waar te nemen, maar het is ook nog een 'moeilijke soort'. Deze combinatie maakt het onmogelijk om de grauwe vliegenvanger in dit verslag te behandelen.

(Inv. 1972, 3e blz.)

T.a.v. de wielewaal ligt de situatie gunstiger, doordat de Hr. Reijnders zich op deze soort specialiseerde. Hem werd verzocht verslag over de wielewaalstand in dit gebied uit te brengen.

De volgende vragen komen nu naar voren:

1. Mag het aantal territoria uit het gebied A vergeleken worden met dat uit gebied F,
2. òf is een toename van het aantal territoria van een soort in gebied A in vergelijking tot voorgaande jaren het gevolg van een toename in het aantal inventarisatie-tochten, waardoor de nauwkeurigheid gestegen is, dan wel een reële toename,
3. òf houdt het gelijkblijven van een aantal territoria van een soort in gebied A in vergelijking tot voorgaande jaren, - rekening houdend met de toegenomen nauwkeurigheid -, in feite niet een reële achteruitgang in ?

Uit de binnen- en buitenlandse vakliteratuur zijn voorbeelden te over aan te halen zowel van populaties in min of meer constante biotopen, die in de tijd redelijk gelijk blijven, als van populaties, welke meer of minder grote al of niet periodieke schommelingen vertonen (meestal om een bepaalde dichtheid of om een bepaalde tendens).

Uit de eigen veldervaring worden daarom door mij een tweetal hypothesen opgeworpen:

- Wanneer een gebied qua biotoop gedurende een bepaald tijdsbestek gelijk blijft, zal in de meeste gevallen het aantal paren van een bepaalde diersoort min of meer constant blijven.
- Wanneer een soort - door welke oorzaak dan ook - tendeert naar toe- of afname, zal in de meeste gevallen de ligging van althans een deel der territoria dezelfde zijn. (Voor de criteria betreffende de vraag, wanneer een territorium dezelfde ligging heeft als in een voorgaand jaar, verwijs ik naar de behandeling van de Nachtegaal).

Het eerste criterium lijkt vrij duidelijk, het tweede behoeft mogelijk enige uitleg.

Elke soort neemt in een biotoop een bepaalde niche in. Wanneer het aantal paren van deze soort door interne of externe oorzaken verandert, zal alleen meer of minder van de aanwezige niche in beslag genomen worden. Alleen in een monoculture zal een niche vrijwel continu aanwezig kunnen zijn, in het natuurlijke of half-natuurlijke landschap vrijwel steeds discontinu. De ligging der territoria volgt deze discontinue spreiding van de niche.

Hierbij komt nog, dat de ene diersoort een sterkere biotoop-preferentie vertoont dan een andere diersoort; met andere woorden: de ene diersoort stelt zeer bepaalde eisen aan het biotoop en de andere diersoort heeft een veel grotere tolerantie.

Tevens kan worden opgemerkt, dat, wanneer een diersoort niet de optimale dichtheid heeft, voor het merendeel alleen de zg. primaire biotopen bezet zijn; naarmate de optimale dichtheid meer benaderd wordt, zullen meer paren verdrongen worden naar de secundaire biotopen.

Tot slot kan nog worden opgemerkt, dat om bepaalde redenen territoria van de ene soort groter moeten zijn dan territoria van een andere soort.

Wanneer men uitgaat van deze hypothesen, dan kunnen zij gehanteerd worden als criteria. Dit leidt in concreto tot het volgende:

Twee verschillende inventarisaties van hetzelfde gebied kunnen met elkaar vergeleken worden, als het aantal territoria in dezelfde orde van grootte ligt en/of ongeveer de helft der territoria met elkaar overeen komt.

Aan het onderzochte gebied moet een bepaalde minimum-grootte worden toegerekend, namelijk 10 ha. Uiteraard zijn zowel de hypothesen als de criteria aanvechtbaar, maar zij leveren tenminste een basis, van waaruit de voornoemde vragen kunnen worden behandeld.

(Inv. 1972, 4e blz.)

Allereerst wordt nagegaan, in hoeverre de inventarisatie-resultaten uit voorgaande jaren vergelijkbaar zijn met die uit 1972.

In 1970 inventariseerde A. Hartog een gebied bestaande uit A, B, D₁ + D₂ en E volledig op de te bespreken soorten. Andere leden van de VWG inventariseerden in 1970 en 1971 een veel groter gebied, waar A, B, D₁ + D₂ en E deel van uitmaakten.

<u>Tabel 2:</u>	<u>1970</u>	<u>1971</u>	<u>1972</u>	
grote bonte specht (VWG)	5	5	6 + 2x $\frac{1}{2}$	(4 terr. 3 x)
winterkoning (AH)	31	-	72	(19 terr. gem.)
heggemus (VWG)	17	15	24	(zie noot 1)
grote lijster (AH)	4 + $\frac{1}{2}$	-	9	(2 terr. gem.)
gekr. roodstaart (AH+VWG)	9	6	2	(zie noot 2)
nachtegaal	22	14 + $\frac{1}{2}$	20 + $\frac{1}{2}$	(zie noot 3)
zwartkop (VWG)	-	29	31	(17 terr. gem.)
tuinfluiter (AH)	16 + $\frac{1}{2}$	-	17 + $\frac{1}{2}$	(10 terr. gem.)
fitis (AH)	30	-	23 + $\frac{1}{2}$	(14 terr. gem.)
tjiftjaf (AH)	18 + $\frac{1}{2}$	-	20 + $\frac{1}{2}$	(8 terr. gem.)
matkop (VWG)	7 + $\frac{1}{2}$	-	15 + $\frac{1}{2}$	(7 terr. gem.)

+ $\frac{1}{2}$ betekent, dat een terr. gedeeltelijk buiten de begrenzing viel.

1) Bij de heggemus is de situatie iets gecompliceerder; het gaat hier om 3 jaar. 8 territoria werden alle jaren gebruikt en in

1970 - 1971: 10 gem. terr. (= 62 %)

1970 - 1972: 10 gem. terr. (= 49 %)

1971 - 1972: 9 gem. terr. (= 47 %)

1970 en 1971 zijn zeker onderling vergelijkbaar; of de vergelijking met 1972 ook zonder meer opgaat, is de vraag.

2) zie onder: gekraagde roodstaart.

3) methode, onderzoekers en frequentie zijn gelijk gebleven; resultaten dus onderling vergelijkbaar.

Duidelijk blijkt, dat de resultaten bij winterkoning en grote lijster niet vergelijkbaar zijn. In de aantekeningen van A. Hartog staat echter, dat door de te late start van de inventarisatie vermoedelijk de 'vroeg' soorten niet tot hun recht zijn gekomen. Zonder deze moeizame omweg had deze conclusie dus ook getrokken kunnen worden. Echter is nu aangetoond, dat de overige resultaten wél onderling vergelijkbaar schijnen.

Alvorens hier per soort verder op in te gaan, allereerst enige nadere informatie over de diverse sectoren:

<u>Tabel 3</u>	<u>Tot. opp.</u>	<u>opp. bos</u>	<u>opp. gras, water, wegen</u>
A	60 ha	40 ha	20 ha
B	26	16	10
C	11	7,5	3,5
D	36	16	20
E	52	32	20
F	94	66,5	27,5
	<u>279 ha</u>	<u>178 ha</u>	<u>101 ha</u>

Bij de behandeling per soort zal eerst, - daar waar gegevens uit vorige jaren beschikbaar zijn -, per sector gecontroleerd worden, of de andere resultaten het gevolg zijn van een verschillend aantal inventarisatie-tochten, of dat er inderdaad een reële af- of toename is. Vervolgens zal getracht worden nader op de diverse aspecten in te gaan. Steeds zal het percentage "Ov" (= overeenkomst) aangegeven staan: dit is het percentage van het aantal territoria, dat tweemaal op dezelfde plaats gelegen is. Dit percentage wordt gevonden door dit aantal te vermenigvuldigen met 200 en dan te delen door het totaal aantal territoria uit deze twee jaar.

- Grote bonte specht

De resultaten van deze soort zijn de volgende:

1970: 5 + $\frac{1}{2}$ 1971: 5 1972: 8 + $\frac{1}{2}$

Vier territoria werden driemaal opeenvolgend bezet.

Er is geen verklaring gevonden voor de uitbreiding van deze soort.

De conclusies omtrent de verspreiding zijn in 1972 identiek aan die van de voorgaande jaren, n.l. bij voorkeur ouder bos en/of windsingels.

Opvallend is, dat de 3 nieuwe territoria plus de nestvondst uit gebied X - wat het totaal voor Midden-Oost en Midden-West in 1972 op 10 brengt - alle vallen in de windsingels. Misschien mag hieruit geconcludeerd worden, dat ouder bos een primair biotoop vormt en windsingels een secundair. De dichtheid per 10 ha bos in het onderzochte deel A t/m F bedraagt in 1972 0,5.

- Winterkoning

De resultaten van deze soort zijn de volgende:

<u>Tabel 4:</u>	<u>Aantal terr.</u>	<u>Dichtheid per 10 ha bos</u>
A	34	8,5
B	7	4,4
C	6	8,0
D	12	7,5
E	28	8,7
F	26	3,9

Totaal 113 terr.

Wanneer wij het aantal waarnemingen per territorium bezien:

Tabel 5:

A t/m D	3-13 maal	gem. 7-8 maal
E	3-10 maal	gem. 6-7 maal
F	3-9 maal	gem. 6 maal,

dan zien we, dat de berekende dichtheid vermoedelijk niet het gevolg zal zijn van het onderling verschillend aantal inventarisatie-tochten (zie tabel 1), zelfs niet bij F.

Zoals Drs. Frieswijk vermeldt in 'De Vogelwereld van het Amsterdamse Bos', kan onder gunstige omstandigheden de dichtheid oplopen tot meer dan 1 territorium per ha beplanting.

Uit de waarnemingen werd de gemiddelde grootte der zangterritoria uit A, C, D en E berekend: 0,9 ha (gemiddelde van 34 territoria met minimaal 7 zangposten per territorium - uitersten: 0,7 - 1,3 ha).

Het bleek, dat de gemiddelde grootte van de zangterritoria uit B en F slechts weinig hiervan verschilde: 1,1 ha (gemiddelde van 16 terr. met minimaal 5 zangposten per terr. - uitersten: 0,9 - 1,5 ha).

De berekende gemiddelde grootte per zangterr. in A, C, D+E en B+F via de dichtheid per 10 ha beplanting is respectievelijk 1,2 en 2,4 ha.

Het verschil tussen ware en veronderstelde territorium-grootte is geringer in terreinen met grotere dichtheid dan in terreinen met lagere dichtheid. De territorium-grootte verschilt dus minder dan de dichtheid doet vermoeden. In een terrein met een lage dichtheid per 10 ha bōs zal de winterkoning zich op voor deze soort geschikte plaatsen vestigen en klaarblijkelijk minder geschikte arealen vrij laten.

- Heggemus

In de inleiding werd al duidelijk gemaakt, dat 1970 en 1971 zeker met elkaar te vergelijken zijn. Ten aanzien van de resultaten van 1972 heerst onzekerheid. Wanneer de gegevens gedetailleerder worden uitgezet, blijkt het volgende:

<u>Tabel 6:</u>	<u>1970</u>	<u>1971</u>	<u>1972</u>
A	5	6	12
B	0	1	1
C	3	2	2
D	4	1	0
E	8+ $\frac{1}{2}$	7+ $\frac{1}{2}$	10
F	5+ $\frac{1}{2}$	11+ $\frac{1}{2}$	13
	<u>26</u>	<u>29</u>	<u>38</u>

De verklaring voor de achteruitgang in D kan mogelijk gevonden worden in de kap- en uitdunnings-werkzaamheden van de Dienst der Publieke Werken in de winters van deze periode.

De vooruitgang in F vond plaats in 1971; de 5 terr. uit 1970 waren alle bezet, plus nog 6 $\frac{1}{2}$ andere (Ov. : 60 %).

Van de 13 terr. uit 1972 waren er 10 gemeenschappelijk met 1971 (Ov. 80 %) De 5 gemeenschappelijke terr. uit 1970 en 1971 waren nog aanwezig.

Volgens de criteria heeft deze uitbreiding alle kenmerken van een reële vooruitgang; een verklaring hieromtrent ontbreekt.

De vooruitgang in A heeft tegelijk plaats gevonden met de toename aan informatie. Slechts 4 terr. uit 1972 komen overeen met die van 1971 (Ov. 45 %). Slechts 1 terr. was hetzelfde in 1970, 1971 en 1972 (Ov. 13 %).

Het frappantst is de verandering in het Openluchttheater:

1970: 1 1971: 0 1972: 5.

Is deze toename van het aantal territoria dan inderdaad toe te schrijven aan een betere inventarisatie ?

Mogelijk is de opmerking, uit het verslag over 1971, dat de heggemus een soort is met een sterk wisselende populatiedynamiek, volkomen terecht. Er kan dus op deze gronden absoluut niets gezegd worden over de oorzaken van een mogelijke voor- of achteruitgang van de heggemus.

Wèl kan de omschrijving uit 1971 van de biotoopvoorkeur herhaald worden: grote aaneengesloten bospartijen als Beukenbos, Vijfbunderbos, bos ten Zuiden van de Hertenkamp (samen 25 ha) hebben geen andere territoria gehad dan aan de randen; totaal slechts 3 maal. Alle overige territoria uit 1970 t/m 1972, welke meer dan eenmaal bezet waren, zijn gelegen aan de randen van grotere bospartijen of in kleinere verbrokkelde bosarealen.

- Grote lijstster

Tabel 1 leert dat in de sectoren C en F in maart en april 5-6 inventarisatie-tochten werden gemaakt; in de overige delen 10-17 met een gemiddelde van 13 tochten. Hierdoor konden in dit gebied, waar in 1970 5 terr. werden vastgesteld, nu 9 territoria worden geconstateerd.

Mogelijk is het aantal tochten te gering geweest om deze soort volgens de normen vast te stellen. Wel is er op 4 plaatsen 1 of 2 maal zang gehoord. Vandaar dat voor 1972 voor het gebied A t/m F gedacht wordt aan 9-13 paar grote lijststers. In ieder geval is duidelijk geworden, dat deze soort een groot territorium heeft: 3-6 ha.

(inv. 1972, 7e blz.)

- Gekraagde roodstaart.

De reeds in 1971 geconstateerde achteruitgang heeft zich in 1972 voortgezet. Niet alleen in het onderzochte gebied, maar ook elders is deze teruggang in het Amsterdamse Bos geconstateerd.

<u>Tabel 7:</u>	<u>1970</u>	<u>1971</u>	<u>1972</u>
A t/m F	10	8	2
Noordkant (begr. Frieswijk c.s.)	1-2	1	0
Schinkelpolder	5	-	1-2

De oorzaak van deze achteruitgang is onbekend. De conclusie betreffende het biotoop blijft dezelfde als in het verslag over 1971.

- Nachtegaal

Over deze soort is in de voorafgaande jaren reeds veel geschreven.

Veel aandacht is besteed aan het feit, dat de ligging van een territorium diverse jaren achtereen dezelfde kan zijn.

Welke norm wordt gehanteerd om vast te stellen, of een terr. inderdaad op dezelfde plaats gelegen is ?

Er wordt geïnventariseerd op zang, dat wil zeggen: er zijn territoria vastgesteld op grond van de aanwezigheid van zingende mannetjes. Deze zingende mannetjes kunnen steeds op één of meerdere zangposten worden waargenomen. Wanneer van de diverse zangposten de uitersten in kaart worden gebracht, is er de mogelijkheid de grootte van dit zangterritorium te bepalen. Wanneer de voornaamste zangpost, of een aantal andere zangposten, in een volgend jaar binnen de begrenzing van dit zangterritorium valt, dan wordt gesteld, dat de ligging der beide territoria identiek is.

In de beide voorgaande inventarisatieverslagen en in het verslag 'Oeverlanden en Weilanden "Noordkant" Amsterdamse Bos', is hier het een en ander over gezegd. Op de achtergronden en vragen, welke bij nadere beschouwing naar voren komen, is nog niet nader ingegaan, en daarom zal getracht worden er nu iets over te zeggen.

Het feit, dat zangterritoria van vogels soms vele jaren achtereen op dezelfde plaats gelegen zijn, kan veroorzaakt worden door plaatstrouw van de vogels of door biotoop-preferentie. Plaatstrouw wil zeggen, dat oude vogels op dezelfde plaats terugkeren, waar zij het vorige jaar vertoefd hebben, of dat jonge vogels terugkeren naar de plaats, waar zij het vorige jaar zijn grootgebracht. Biotoop-preferentie wil zeggen, dat een terugkerende nachtegaal zich onbevooroordeeld vestigt op een plaats, die het best overeenkomt met de eisen, die deze soort stelt aan zijn biotoop. Geponeerd werd, dat een eis die de nachtegaal stelde aan zijn biotoop was: de aanwezigheid van brandnetels; dit was de directe aanleiding tot de speciale belangstelling voor deze soort.

Nu kan men overeenkomstig de kip en het ei stellen, dat de allereerste vestiging er één geweest is, die geleid werd door biotoop-preferentie en dat de daaropvolgende serie gedictieerd werd door plaatstrouw; dus al deze territoria komen overeen met de eisen, die de nachtegaal stelt. Wanneer echter de eerste vestiging er één was in een zg. secundair biotoop, dan zou dat betekenen, dat de plaatstrouw de vogel zou doen belanden in een minder aantrekkelijk territorium, terwijl een vrijgekomen dichtbij gelegen primair biotoop onbezet zou blijven. Onderzoek bij o.a. de koolmees toonde echter aan, dat in deze gevallen het primaire biotoop eerst bezet wordt.

Zou een jarenlang volgehouden serie dan alleen mogelijk zijn in een primair biotoop ?

(inv. 1972, 8e blz.)

Uit tabel 8 blijkt, dat er 5 territoria zijn, die zes jaar achtereenvolgend op dezelfde plaats gelegen zijn.

De Dienst der Publieke Werken streeft ernaar, om de onderhoudswerkzaamheden eens in de 3 jaar in een perceel te doen plaats vinden. Dit betekent, dat de biotopen van deze 5 territoria minstens 2 maal meer of minder gewijzigd zijn. Blevén de veranderingen binnen de tolerantie van het primaire biotoop? Zeker is, dat de ruimtelijke structuur van het bosperceel door deze werkzaamheden aangetast wordt.

Als de nachtegaal omstreeks 14 april in zijn biotoop arriveert, komen de brandnetels nog amper boven de grond uit. Is het dan niet logisch te veronderstellen, dat het biotoop mede op andere gronden bepaald wordt, misschien iets als ruimtelijke structuur? En juist deze ruimtelijke structuur wordt aangetast. Het lijkt aannemelijk, dat de kapwerkzaamheden in een jonger bos rigoureuzere wijzigingen met zich meebrengen dan in een ouder bos. Mogelijk wordt daardoor een deel van tabel 8 verklaard: de overgang tussen het aantal territoria dat 3 x op dezelfde plaats gelegen is en het aantal dat 4 x of meer op dezelfde plaats gelegen is, is nergens zo groot als in het jongste deel van het Bos, de Schinkelpolder.

Tabel 8:	Noordkant	Midden-West	Midden-Oost	Schinkelpolder	Totaal
3 x	1	4	4	8	17
4 x	1	3	6	3	13
5 x	1	1	1	2	5
6 x	1	3	1	0	5

Wanneer wij de percentages van de territoria die 3 jaar of meer op dezelfde plaats gelegen zijn met elkaar vergelijken, dan ontstaat een volgend beeld:

Tabel 9:	Nk	MW	MO	SP
1967 t/m 1970 (3 x, 4 x)	52	52	41	33
1967 t/m 1971 (3 x, 4 x, 5 x)	71	55	53	35
1967 t/m 1972 (3x, 4x, 5x, 6x)	80	57	51	48

Tot slot nog een overzicht over de jaren 1970 t/m 1972:

Tabel 10:	Noordkant	Midden-West	Midden-Oost	Schinkelpolder	Totaal
1970	6	18	17	13	54
1971	3	15	10	14	42
1972	6	11	18	27	62

De Hr. J.B. Buker is in 1972 begonnen nachtegalen bij aankomst in hun territorium te ringen om te trachten het aspect van de plaatstrouw nader te omschrijven. A. Hartog zal zich in de komende jaren meer bezig houden met exacte biotoop-beschrijvingen. Mogelijk zal daardoor in de toekomst een iets duidelijker beeld kunnen worden geschetst.

- Zwartkop

In 1971 stelden de VWG-leden in het onderzochte gebied 35 territoria vast; in 1972 49 territoria. Is dit nu een reële toename of niet?

Tabel 11:	1971	1972	gem.terr.	Ov.	Dichtheid per 10 ha bos in 1972
A	15	14	9	62 %	3,5
B	3	3	1	33 %	1,9
C	-	2	-	-	2,7
D	3	6	3	66 %	3,7
E	9	10	5	53 %	3,1
F	5	14	3	32 %	2,1

(inv. 1972, 9e blz.)

Volgens de gestelde criteria is de inventarisatie uit F onderling niet vergelijkbaar. Herbestudering van het materiaal uit 1971 leerde, dat de 5 territoria zijn vastgesteld op 14 gegevens. De hieruit opgebouwde territoria zijn gemiddeld twee maal zo groot als de territoria, vastgesteld in 1972; in 1971 3-4 ha en in 1972 gemiddeld 1,5 ha (14 territoria; spreiding 1,2 - 2,5 ha).

De zangterritoria in 1972 varieerden in het gebied A t/m E van circa 1 tot 2,5 ha bos (25 territoria berekend - 15 territoria lagen tussen 0,9 en 1,5 ha - 2 territoria waren 3 ha bospark groot).

Voor het overige, zie het inventarisatie-verslag over 1971.

- Tuinfluiter

Tabel 12:					dichtheid per 10 ha bos in	
	1970	1972	gem.terr.	Ov.	1970	1972
A:	8	8+ $\frac{1}{2}$	6	75 %	2,0	2,1
B:	1	2	1	66 %	0,6	1,3
C:	2	2	1	50 %	2,7	2,7
D:	2	2	2	100 %	1,3	1,3
E:	6	8	2	29 %	1,9	2,5
F:	9	7	3	38 %	1,4	1,1
	<u>28</u>	<u>29+$\frac{1}{2}$</u>				

Opvallend is de grote overeenkomst tussen beide jaren. Gesteld kan worden dat, gezien de spreiding der territoria in de beide jaren, deze soort voor circa de helft van het aantal paren aangewezen is op ouder bos en windsingels (in 1970: 39 % en 1972: 56 %).

Dit lijkt niet zo in overeenstemming met de voorkeur van deze soort, zoals deze beschreven is in 'De Vogelwereld van het Amsterdamse Bos', namelijk: broedvogel, die in de jonge aanplant talrijker is.

Het verloop aan de Noordkant is zeer frappant: 1945 : 86 - 1946 : 76 - 1967 : ruim 20, en in 1972: circa 8. Ook gegevens uit het Openluchttheater wijzen in die richting: 1963-1965 : 7-9, in 1970 1 + 2 x $\frac{1}{2}$, en in 1972 2 + $\frac{1}{2}$. In ieder geval is duidelijk, dat de voorkeur niet uitgaat naar naalddhout; slechts 2 territoria in een gemengd bos, waar het loofhout dan nog het hoofdbestand vormde.

Hoe misleidend de tabel van de dichtheid per 10 ha bos kan zijn, moge blijken uit het volgende voorbeeld: in 1972 broedden 6 van de 8 paren uit E in de strook langs de Landscheidingskade. Deze strook is aan de Westzijde begrensd door een vrij breed sierwater en een meer of minder verbrokkeld areaal van naalddhout (in het gemengde bos daar in 1970 2 terr.). De dichtheid in deze strook bedroeg 4 territoria per 10 ha bos.

- Fitis

Tabel 13:					dichtheid per 10 ha bos in	
	1970	1972	gem.terr.	Ov.	1970	1972
A:	12	11	5	43 %	3,0	2,8
B:	5	3	3	75 %	3,1	1,9
C:	2	2	2	100 %	2,7	2,7
D:	3	4	2	57 %	1,9	2,5
E:	10	6	4	50 %	3,1	1,9
F:	15	18	10	61 %	2,3	2,6
	<u>47</u>	<u>44</u>				

Op grond van bovenstaande gegevens moet worden geconcludeerd, dat de aantallen fitissen in beide jaren normaal te noemen zijn. Het relatief lage aantal viel op in vergelijking met de Noordkant (totaal 115 ha, inclusief 45 ha wei- en moerasland): in 1971 23 territoria en in 1972 24 territoria (in de "Noordkant" volgens begrenzing Frieswijk c.s. resp. 17 en 19). Deze hoge dichtheid wordt verklaard doordat van het voorkeursbiotoop van de fitis (ruig rietland en jong loofbos met veel ondergroei) het rietland met circa 22 ha aanwezig is. Dit was dan ook goed voor 9 paar in 1971 en 12 paar in 1972.

(inv. 1972, 10e blz.)

Ruig land is in het gebied A t/m F aanwezig met 0,5 ha; hierin zat in 1970 1 territorium, in 1972 2 territoria. Het jonge loofbos met veel ondergroei is aanwezig rondom de Heuvel (ca. 8 ha) en daarin zaten in 1972 in totaal 10 territoria.

- Tjiftjaf

Tabel 14:	1970	1972	gem.terr.	Ov.	hoogste dichtheid per 10 ha bos
A:	8	10+ $\frac{1}{2}$	4	45 %	2,6 (1972)
B:	1	3	1	50 %	1,9 (1972)
C:	-	1	-	-	1,3 (1972)
D:	4	3	3	86 %	2,5 (1970)
E:	5	5	1	20 %	1,9 (1970 + '72)
F:	5	1+ $\frac{1}{2}$	0	0	0,8 (1970)

Volgens de gestelde criteria is de inventarisatie van F onderling niet vergelijkbaar. Zoals in de behandeling van de grote lijster wordt gesteld, wijkt de frequentie van het bezoek aan F in de inventarisatieperiode sterk af van de overige. De eerste waarneming van de tjiftjaf in 1972 was op 16 maart; sinds deze datum t/m eind mei zijn in de overige gebieden (A, B, D, E) 15 tot 22 inventarisatie-tochten gehouden, in F slechts 7. Echter: dit aantal zou voldoende moeten zijn bij een dergelijke soort om het juiste aantal territoria te bepalen.

Bovendien geldt deze handicap zelfs nog iets sterker voor de fitis (eerste waarneming in 1972 op 25 maart) en hier heeft deze wanverhouding geen merkbare invloed gehad.

Moet dan toch gesteld worden, dat de inventarisatie van de tjiftjaf in 1972 volkomen correct is? Wel is in 1972 in gebied F op 2 andere plaatsen tweemaal de zang gehoord; deze plaatsen komen overeen met de ligging van territoria in 1970. Vandaar dat voor F veiliger gesteld kan worden 1 - 3+ $\frac{1}{2}$.

Voor het overige kan gesteld worden, dat de verspreiding van de tjiftjaf bepaald schijnt te zijn door de aanwezigheid van grotere, oudere bossages; in ieder geval zijn alle overeenkomstige territoria hierin gelegen.

- Matkop

Tabel 15:	1970	1972	gem.terr.	Ov.	dichtheid per 10 ha bos in	
					1970	1972
A:	4	5	2	45 %	1,0	1,3
B:	1	2	1	66 %	0,6	1,3
C:	1	0	-	-	1,3	0
D:	1	2	1	66 %	0,6	1,3
E:	2	6	2	50 %	0,6	1,9
F:	<u>3</u>	<u>3</u>	1	33 %	0,5	0,5
	12	18				

Hoewel de gegevens onderling vergelijkbaar zijn, valt te betwijfelen of de gegevens van F juist zijn. Alle overige sectoren, behoudens het zeer kleine gebied C, vertonen een vooruitgang. De reden van deze vooruitgang is in het verslag van 1970 aangegeven. Waarom dan in F ook geen vooruitgang?

In de overige sectoren zijn in 1972 geen waarnemingen gedaan buiten de territoria; in gebied F wel, en ook nog op de plaatsen waar in 1970 een territorium gelegen was. Als makkelijker te inventariseren soorten als zwartkop en tjiftjaf in F al in moeilijkheden komen, waarom dan de moeilijker matkop niet?

Vandaar dat voor F gesteld wordt voor 1972: 3 tot 5 paar.

(inv. 1972, 11e blz.)

SLOT

Op de kaarten zijn de territoria aangegeven, welke vastgesteld zijn in 1972. Tevens de territoria van de soorten, welke A. Hartog in 1970 alleen geïntariseerd heeft. Alle andere territoria zijn te vinden op de kaarten behorend bij de vorige inventarisatieverslagen.

Gebleken is, dat in het vorige verslag de aanduidingen v. de territoria van de boomkruiper in 1971 vergeten waren. Deze ommissie is nu hersteld; de 5 territoria staan op kaart 1 van dit verslag.

Aangezien dankzij de bewerking in bovenstaand rapport de aantallen enigermate zijn gewijzigd ten opzichte van die in het "voorlopig verslag" (Mededelingenblad, 10e jrg. no. 4, blz. 13), volgt onderstaand een verbeterd overzicht voor het jaar 1972: (A t/m F) :

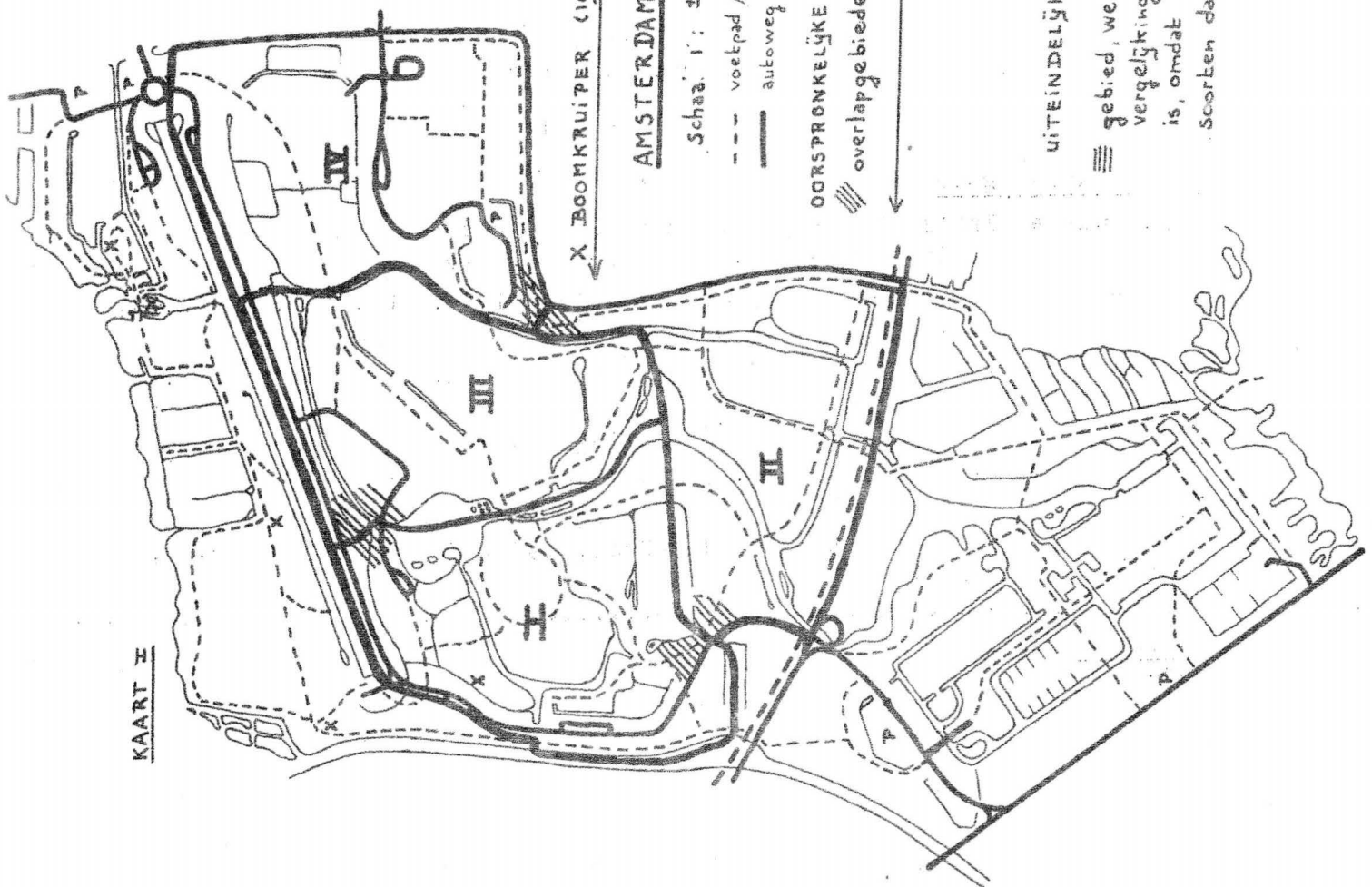
grote bonte specht	8 + 1/2
winterkoning	113
heggemus	38
grote lijster	9 - 13
gekraagde roodstaart	2
nachtegaal	27 + 1/2
zwartkop	49
tuinfluiter	29 + 1/2
fitis	44
tjiftjaf	24 - 26
matkop	18 - 20
wielewaal	3

A. Hartog
Admiralengracht 205^{hs}
Amsterdam - 1015
Tel. 169431

Literatuur-opgave:

- L.S. Buurma, Enkele opmerkingen over inventariseren van vogels, bijlage Mbl. jrg. 8 nr. 1, maart 1970
- A. Hartog, Inventarisatie Amsterdamse Bos 1970, Mbl. jrg. 8, nr. 4, blz. 21 t/m 38.
- A. Hartog, Inventarisatie Amsterdamse Bos 1971, Mbl. jrg. 9, nr. 4, blz. 6 t/m 14.
- A. Hartog, Oeverlanden en Weilanden "Noordkant" Amsterdamse Bos, bijlage Mbl. jrg. 9 nr. 3, october 1971.
- A. Hartog, Voorlopig verslag inventarisatie Amsterdamse Bos, Midden-West en Midden-Oost, 1972. Mbl. jrg. 10, nr. 4, blz. 13.

AH/vDr
7-8-1973

KAART I

X BOOMKRUIPER (1971)

AMSTERDAMSE BOS
1:26.000

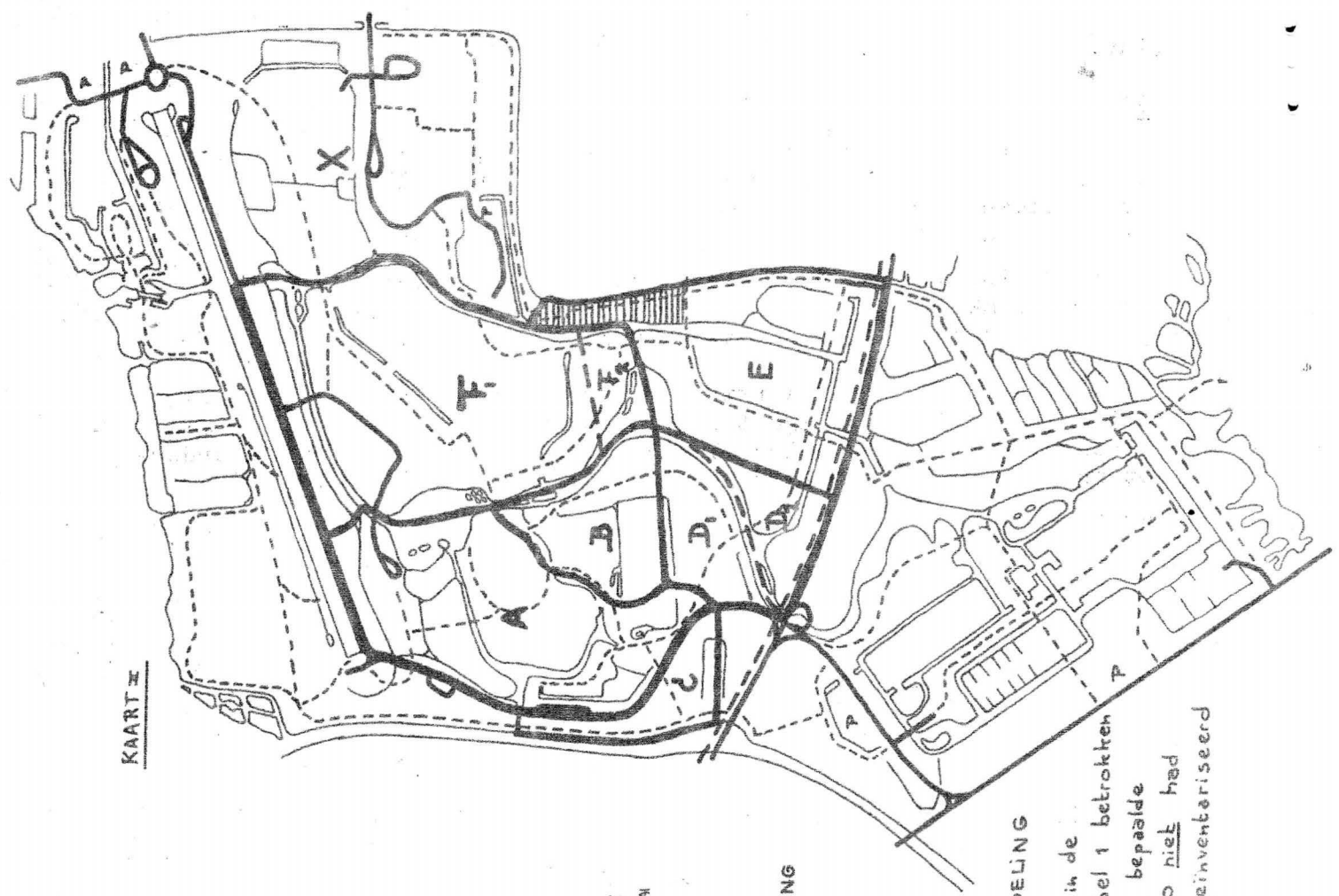
- voetpad / rijwielpad
- autoweg

OORSPRONKELIJKE VERDELING

- ▨ overlapgebieden

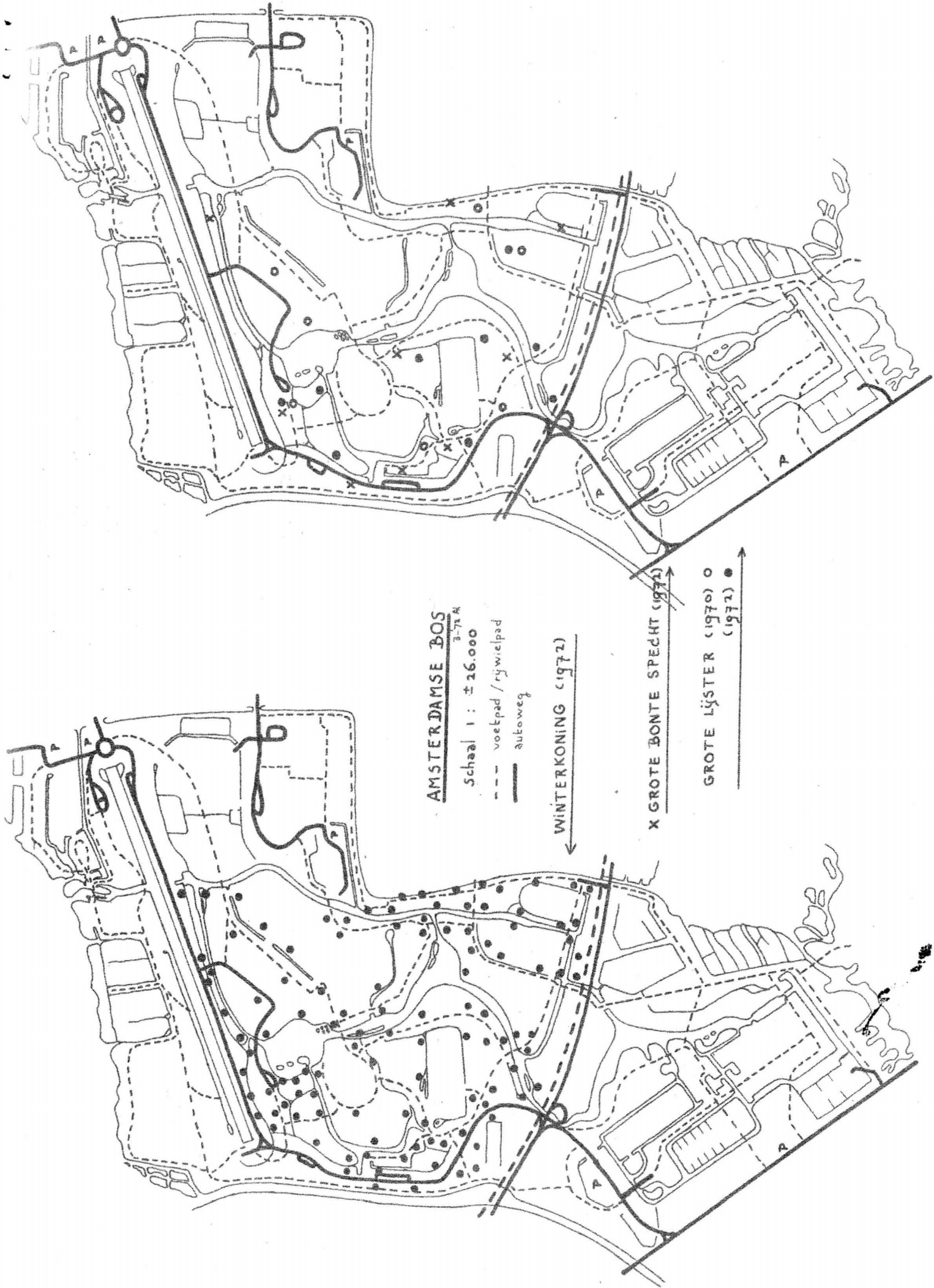
UITEINDELIJKE VERDELING

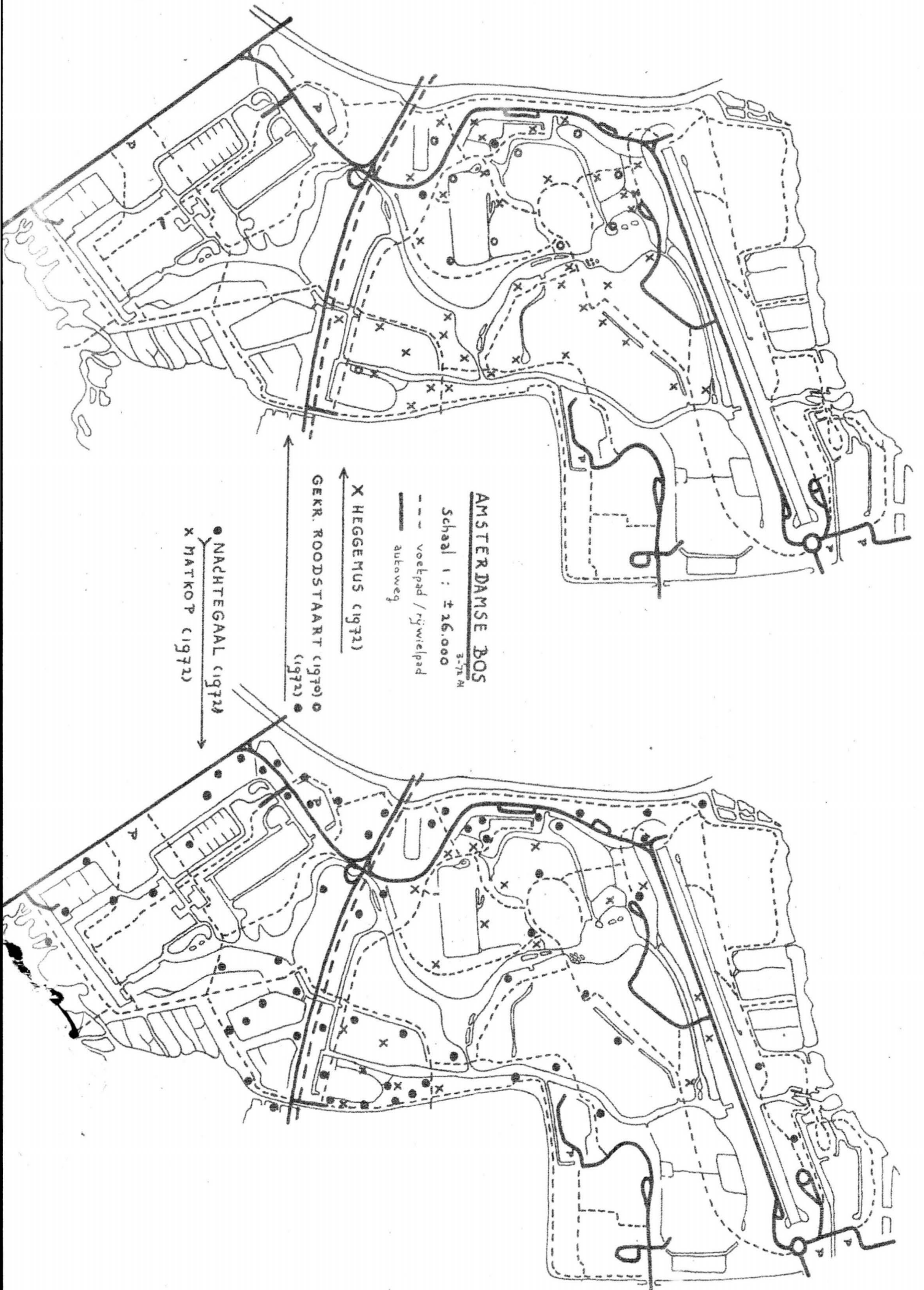
▨ gebied, welke niet in de vergelijking van tabel 1 betrokken is, omdat A. Hartog bepaalde soorten daar in 1970 niet had geïnventariseerd

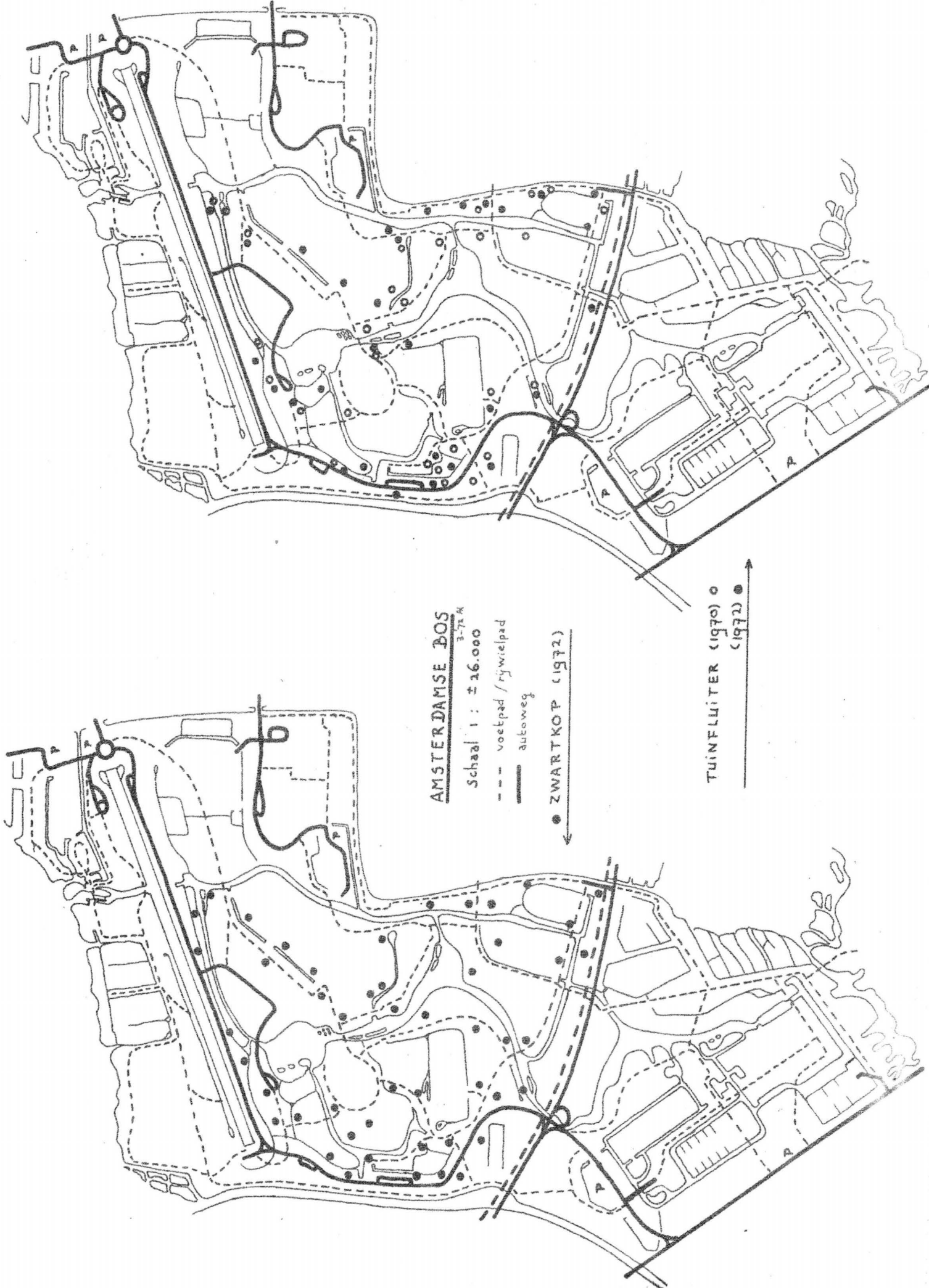

KAART II

X

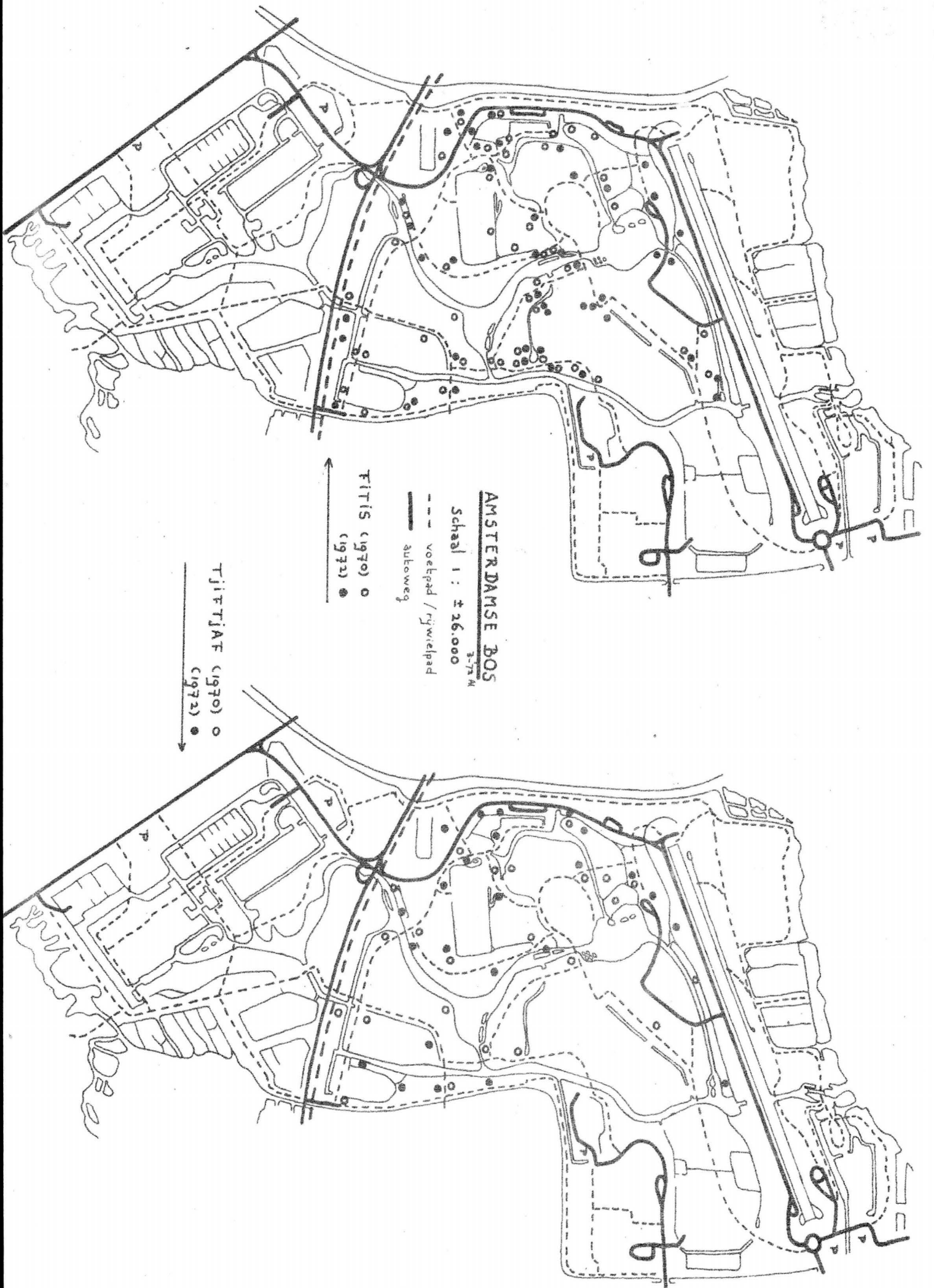
AMSTERDAMSE BOS
3-78A

Schaal 1 : ± 16.000

- voetpad / rijwielpad
- autoweg

● ZWARTKOP (1972)

— TUINFLUITER (1970) ○
(1972) ●

AMSTERDAMSE BOS

Schaal 1 : 26.000

3-74

--- voetpad / fietspad

— autoweg

FITIS (1970) ○
(1972) ●

TJITJIAF (1970) ○
(1972) ●